

Lexicographic Bulletin

Vol 27 (2023)

Lexicographic Bulletin

**Ετυμολογικές σημειώσεις του Κυπριακού
ιδιώματος: Μνήμη Κυριάκου Χατζηιωάννου**

Nikolaos Konomis

doi: [10.12681/ld.38002](https://doi.org/10.12681/ld.38002)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ - ΙΛΝΕ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

27-28

ΑΘΗΝΑ 2023

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

27-28

Λ Ε Ξ Ι Κ Ο Γ Ρ Α Φ Ι Κ Ο Ν Δ Ε Λ Τ Ι Ο Ν 27-28

© Copyright 2023: Ακαδημία Αθηνών
ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ
ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ-ΙΛΝΕ
ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
Αλεξάνδρου Σούτσου 22, 106 71 Αθήνα
<http://www.academyofathens.gr/el/research/centers/greekdialects>

Επιμέλεια έκδοσης:
ΙΩ ΜΑΝΩΛΕΣΣΟΥ, Διευθύνουσα
ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΤΣΟΥΔΑ, Ερευνήτρια
ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΜΕΡΤΥΡΗΣ, Ερευνητής

LEXICOGRAPHIC BULLETIN 27 - 28

© Copyright 2023: Academy of Athens
RESEARCH CENTRE FOR MODERN GREEK DIALECTS – ILNE
OF THE ACADEMY OF ATHENS
Alexandrou Soutsou 22, Athens 106 71
<http://www.academyofathens.gr/el/research/centers/greekdialects>

Volume editors:
IO MANOLESSOU, Acting director
GEORGIA KATSOUДА, Researcher
DIONYSIOS MERTYRIS, Researcher

ISSN: 0400-9169
e-ISSN: 2945-2759

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ -ΙΑΝΕ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

27-28

ΑΘΗΝΑ 2023

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Περιεχόμενα.....	7-8
Πρόλογος.....	9-10
†Peter Mackridge, <i>Αθησαύριστο λεξιλόγιο από τον Σάραχο του Πόντου: από την αυτηκοΐα (δεκαετία του 1980) στα κατάλοιπα του Ι. Παρχαρίδη (1876)</i>	11-64
Μαρία Βραχιονίδου, <i>Ντε, ντεμέκ, μπάρεμ, εμ ... εμ: Τουρκικά δάνεια ως πραγματολογικοί δείκτες στην κοινή νέα ελληνική και τις διαλέκτους</i>	65-92
Γεωργία Κατσούδα, <i>Αξιοποιώντας το σημασιολογικό κριτήριο στην ετυμολογική έρευνα: επανευμολογήσεις του κοινού νεοελληνικού λεξιλογίου</i>	93-110
Νικόλαος Κονομής, <i>Ετυμολογικές σημειώσεις του κυπριακού ιδιώματος (μνήμη Κυριάκου Χατζιωάννου)</i>	111-134
Μαγδαληνή Κωνσταντινίδου, <i>Το ιδίωμα της νήσου Λέρου (Δωδεκανήσου)</i>	135-230
Ιώ Μανωλέσσου & Νικόλαος Παντελίδης, <i>Από την ιστορία της τσακωνικής διαλέκτου: μία νέα άγνωστη πηγή</i>	231-250
Διονύσιος Μερτύρης, <i>The loss of the partitive genitive in Greek</i>	251-282
Σταμάτης Μπέης & Όλγα Πατεράκη, <i>Απόψεις περί ετυμολογίας και κοινωνικές αναπαραστάσεις στη σύγχρονη Ελλάδα</i>	283-298
Ελένη Παπαδοπούλου, <i>Όψεις του διαλεκτικού λεξιλογίου γύρω από την ψυχονοητική μειονεξία</i>	299-316
Συμεών Τσολακίδης, <i>Ρηματική υποκατάσταση στις διαλέκτους του εσωτερικού της Μικράς Ασίας</i>	317-334
Γεώργιος Τσουκνίδας & Γεώργιος Χαιρετάκης, <i>Η σύνθεση σε ιδιώματα της Φθιώτιδας</i>	335-353

<i>Διαλεκτική λεξικογραφία: ελληνική βιβλιογραφία (II)</i> (Γ. Κατσούδα)	355-379
<i>Νεκρολογίες</i>	
Δικαίος Β. Βαγιακάκος (1915-2016) (Σ. Τσολακίδης).....	381-414
Νικόλαος Γ. Κοντοσόπουλος (1929-2020) (Χ. Καραντζή).....	415-433
Δημήτριος Α. Κρεκούκας (1919-2019) (Δ. Γκαραλιάκος)..	435-444
<i>Πίνακας λέξεων</i>	445-457

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΙΔΙΩΜΑΤΟΣ ΜΝΗΜΗ ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΧΑΤΖΗΩΑΝΝΟΥ

Νικόλαος Κονομής
Ακαδημία Αθηνών

ABSTRACT

This paper constitutes the second part of a previous study (Konomis 1998). It offers new etymologies for a several words of the Cypriot dialect, which should be taken into consideration in modern dialectal and standard lexicography.

Λέξεις-κλειδιά: κυπριακή διάλεκτος, ετυμολογία, λεξιλόγιο

Το 1998, στον 21ο τόμο του περιοδικού *Λεξικογραφικό Δελτίο* δημοσίευσα μια δοκιμή ετυμολόγησης μερικών ιδιωματικών κυπριακών λέξεων. Σήμερα δημοσιεύω το δεύτερο μέρος του συγκεντρωθέντος τότε υλικού (Κονομής 1998: 5-17)⁶³.

αναρή η (= μυζήθρα), από το **αναδερή* (Παντελίδης 1929: 4) από το *αναδέρω* (;) = αποκαλύπτω, ξεφλουδίζω, γδέρνω, που δέχεται και ο Γιαγκουλλής (2014: λ. *αναρή*)· αλλά πώς προσέκυψε ο τύπος *αναρή*; Ο Χατζιδάκις (*ΓΕ*, Β', σ. 252) αναφέρει επίθετο **αναδοσερός* (από το *ανάδοσις*) και κατά συγκοπήν *αναδερός*, δεν βλέπω όμως και πάλι πώς θα μπορούσε να

⁶³ Ακολουθείται το σύστημα παραπομπών των πρωτογενών και δευτερογενών πηγών που εφαρμόζει το *LANE* (2016 & 2021).

συνδεθεί με το *αναρή*. Τώρα βλέπω ότι ο Χατζιδάκις (1913: 286) δέχεται την ετυμολογία της λέξης *αναρή* (Μεσσηνία) από το *αραιός*, αλλά δεν κατανοώ πώς στην Κυπριακή θα είχαμε τύπο *αναρή*. Ο τύπος *αραιός* είναι άγνωστος στη νεότερη Κυπριακή, και το σύνθετο *ανάραιος* θα έδινε μόνο τύπους *ανάροκος* - *ανάροκα* - *ανάροκον*. Ο Παπαγγέλου (2001: λ. *αναρή*) ετυμολογεί *αν* + *ορρός*, μια δύσκολη εισήγηση για την ετυμολογία του τύπου *αναρή*, ενώ ο Μηνάς (2014) ετυμολογεί *α(ν)* + *αραιή* με αποβολή του *-αι* και διατήρηση της κατάληξης *-ή*. Όλες αυτές οι ετυμολογίες μου φαίνονται αμφίβολες.

αροθυμώ και **ροθυμώ** (= φοβάμαι το σκοτάδι), σώζεται και στον Πόντο. Νομίζω ότι σχετίζεται με το *βαρυθυμώ*, βλ. *LSJ*, (*βαρυθυμέω*, βλ. λ. *βαρύζηλος*) Σοφοκλ. (λ. *βαρυθυμῶ*), *Κριαρ.* (λ. *βαρυθυμῶ*), και *βαρυθυμίζω* (Κάσος). Ο στίχος *Διγ. Esc. 1114* «ἐραθύμησα <καλέ> ἐκ τῶν θηρίων τὸν φόβον» φαίνεται εκ πρώτης όψεως να επιβεβαιώνει την παραγωγή του Χατζιδάκι (*MNE A'*, σ. 245) από το *ραθυμῶ*. Μένει όμως να εξηγηθεί με σαφήνεια η σημασιολογική εξέλιξη της λέξης. Εξάλλου στον *Διγ. Esc. 1113* δεν απαντά τύπος *ἐραθύμησα* –εκεί λέγεται *ἀκροφοβήθην*– ούτε το ρήμα *ἀραθυμῶ* όπως χρησιμοποιείται αλλού, π.χ. *Ἄλφ. ξεν. στ. 33* «καὶ ὅσοι τοὺς βλέπουν λέγουσιν αὐτοῖ (δηλ. οἱ ξενιτεμένοι) ἀραθυμοῦσιν νὰ πᾶν εἰς τὴν πατρίδα τους»: Η σημασία του *ἀραθυμῶ* στον παραπάνω στίχο είναι κάτι σαν το 'ανυπομονώ' και δεν σχετίζεται σημασιολογικά με την έννοια του *αροθυμώ*, γι' αυτό θεωρώ ορθή την ετυμολογία από το *βαρυθυμῶ* 'δυσφορώ', την οποία υποπτεύθηκε απλώς ο Λουκάς (βλ. *Γλωσσ. Λουκ.*, λ. *ἀροθυμῶ*). Τώρα βλέπω ότι ο Φαρμακίδης (βλ. *Γλωσσ. Φαρμακ. λ. ἀροθυμῶ*, σ. 54) παράγει το λ. από το *βαρύς* + *θυμός*, *βαροθυμώ* και δίνει και ουσιαστικό *αροθυμιά* 'φόβος σκοταδιού'.

βλαπάτσα η, ίσως < *αυλή* + *πιάτσα*; < ιταλ. *piazza* 'πλατεία' = αυλόγυρος, γνωστός και ως *αυλότοπος* ή στο ιδίωμα *βλοτόπιν*, το μεσαιωνικό *αύλοτόπιον* (πβ. *εναυλοτόπιν* Πόντος). Για τον τύπο *πιάτσα/πλάτσα*, βλ. και Καραποτόσογλου (2005: 209), που ακολουθεί τον Rohlf (1964²: λ. *πλάτσα*), ο οποίος το παράγει από το ρομανικό *plazza*.

ζύβανα τα και **ζυβάνα** η και **ζυβανία** η = οινόπνευμα από *ζύβανα* 'στέμφυλα', τσίπουρο. Το *ζύβανα* από το *βύζανα*, βλ. Θεογν. *Καν. 106.2* «βύζανα· κόνδυλος» (διάβαζε *-λοι*), πβ. Ήσυχ.

B 1351 = Ἡρώδιαν. Π. ὀρθ. 484.12 «βύτανα κόνδυλοι. οἱ δὲ βρύτανα». Διαφορετικά ο Καραποτόσογλου (2005: 69-71).

κάγκκαρος ο (= μεγάλος στην ηλικία και στο παράστημα)⁶⁴, θηλ. *καγκάρα*, πβ. και *καγκκαρόγαρος* ‘μεγαλόσωμο γαϊδούρι, ενίοτε *κάκκαρος*, πβ. *κακκάροττος* ‘μεγάλη πέτρα’. Συνδέεται κάποτε με το αρχ. *κάγκανος* (= ξερός), βλ. *Γλωσσ. Λουκ.*, λ. *κάγκκαρος*. Στη Μύκονο και σε άλλα νησιά *κάγκκανο* ‘ξερό ξύλο’ και στην Κάρυστο ‘μισοκαμένο ξύλο’, πβ. μεσαιωνικό επίθ. *καγκανώδης* = ξηρός. Γενικότερα για το *κάγκανος* βλ. Caratzas (1958: 148 κ.εξ.), Athanassakis (1976), και πβ. *καγκάνα* η ‘ξερακιανή και ρυτιδωμένη γριά’, Δεινάκις (1930: 219) και *καγκανιάζω* ‘ξηραίνομαι’.⁶⁵ Το υψηλό ανάστημα ετυμολογείται καλύτερα από μερικούς μελετητές από το ιταλ. *ganghero* = στροφέας πόρτας κλπ., που ετυμολογείται από το μεσαιωνικό *canchalus*, ίσως από την πρώιμη μεσαιωνική λέξη *κάγκχαλος*. Πβ. και Ἡσύχ. Κ 37 «κάγκχαλος· κρίκος ὁ ἐπὶ ταῖς θύραις. Σικελοί», *κάγκκαρο* το (Αστυπ.) και «*κάγκκαρα* τα, [...] αἱ σιδηραὶ κιγκλίδες ἐφ’ ὧν περιστρέφονται αἱ θύραι» (*Γλωσσ. Φαρμακ.*, λ. *κάγκκαρα*, σ. 152) ἢ «χοντρά ξύλα πίσω ἀπὸ τις αὐλόπορτες για το αὐτόματο κλείδωμά τους με κάθε κλείσιμο της πόρτας» (Παπαγγέλου 2001: λ. *κάγκκαρα*). Πβ. και τη χρήση του Μακρουγιάννη στα Απομνημονεύματα *γκαγκκαραίους* (= νοικοκυραῖους;), ἀπὸ το στόμα του Οδυσσέα Ανδρούτσου (Μακρουγιάνν. *Ἀπομν.*, Α’, σ. 183), βλ. και Μπαμπ.¹¹ (λ. *γκάγκκαρο*).

κακκούρτα η, λ. ηχομίμητη (= μέρος ὅπου σχηματίζεται μικρὸς καταρράκτης και ὅπου κελαρύζει το νερό). Και ρ. *κακκουρτώ* και *κακκουρίζω*, επίθ. *κακκουριστός* για το κελαρυστό νερό. Και *κακκουρίστα* και *κακκαρίστρα* (Μαραθάσα).

καντήλα η (= ποτήρι και συνεχδοχικά το καντήλι της εκκλησίας) ἀπὸ το μεταγενέστερο *κανδήλη* ‘πυρσός’ κι αὐτό ἀπὸ το λατινικό *candela* ‘κερί, λύχνος’, μεσαιωνικό *κανδέλα*, ενώ *καντύλα* < *κανθύλη* ‘φλύκταινα’, πβ. και Ἡσύχ. Κ 664 «*κανθύλας* τὰς ἀνοιδήσεις», *Αἰσχ. ἄπ.* 220. Επίθετο *καντυλωτός*, π.χ. *τα*

⁶⁴ Ο Σακελλάριος (1891: 562) αναφέρει ὅτι η λ. χρησιμοποιεῖται κυριολεκτικά για ζῶα, και μεταφορικά μόνο για ἄνθρωπο. Αὐτό δεν νομίζω ὅτι υποστηρίζεται ἀπὸ την καθημερινή χρήση του ιδιώματος.

⁶⁵ Ἀδιευκρίνιστο παραμένει αν ο τύπος *κάκκαρος* ο ‘τζιτζίκι’, Κορμακίτης (Κύπρος), σχετίζεται με το *κάγκκαρος*. Μάλλον πρόκειται για ηχομίμητη λέξη. Πβ. την φράση *κακκαρίζει* η *πέριδικα*.

νερά λάμνουν καντυλωτά, προκειμένου για δυνατή βροχή, όταν οι σταγόνες της βροχής, καθώς πέφτουν πάνω στο νερό, δημιουργούν φυσαλίδες που προσομοιάζουν με τις καντύλες. Ρήμα καντυλιάζω και καντυλώνω ‘γεμίζω φλύκταινες’, πβ. και καντυλάζω (Πόντος). Τώρα βλέπω ότι το ορθόν είδε και ο Καραποτόσογλου (2005: 84), όμως μερικοί λεξικογράφοι δεν έχουν ακόμα ενημερωθεί ότι πρόκειται για δύο χωριστά λήμματα.

καπύρα η (= καψαλισμένο στη φωτιά ψωμί), όπως και στη Σάμο κ.α. Από το αρχαίο επίθετο *καπυρο(ός)* -ά με αναβιβασμό του τόνου εξαιτίας της ουσιαστικοποίησης του επιθέτου. Αναφέρεται υποκοριστικό *καπυρίδια*, Ἀθήν. Δειπν. (ἐπιτ.) 2.1.25, που ο εκδότης Kaibel (Ἀθήν. Δειπν. (Kaibel) 3. 79) διορθώνει σε *καπύρια*, όπως απαντά ο τύπος στο Βυζάντιο, σε ένα γλωσσάρι «*καπύριον· frustulum*» (= μικρό γλύκισμα). Πβ. και Andriotis (1974: λ. *καπυρίζω, καπυρίδια*, όπου και κυπριακός τύπος *καπυρούδι, καπύριον, καπυρός*). Στην Κύπρο και *καπυρώνω*.

κόντρα η (= πληγή στη ράχη ζώου από το σαμάρι, πβ. *κοντράππαρος* = πληγιασμένο άλογο), από το μεσαιων. επίρρημα *κόντρα* ‘αντίθετα, ενάντια’ κι αυτό από το ιταλικό *contra*, απώτερα από το λατινικό *contra* ‘απέναντι’, δηλ. πληγή που προέρχεται από το απέναντι μέρος του σαμαριού. Τα ρήματα είναι *κοντριάζω* και σπανιότερα *κοντράζω, κοντριρικάζω* και *κοντριτζιάζω* ‘έχω πληγές από το σαμάρι’, ενώ *κοντρώνω* = πληγώνω. Καλό είναι να αναφερθεί και η ετυμολογία Κοραή (Κορ. Ἔτ. 1, 301) από το αρχ. *χόνδρος* ‘κόκκος, σπυρί’ που υιοθετήθηκε από τους Πολίτη, Παροιμ. 3.347 και Rohlf (1964²: λ. *χόνδρος*). Στον Μαχαιρά (Μαχ. 160.10) απαντά η φράση *πηγαίνω κούντρα* ‘εναντιώνομαι’ που ο Dawkins παράγει από το γαλλ. *contre*. Ο Πτωχοπρόδρομος χρησιμοποίησε το επίθ. *κοντριάρικος* για καλόγερο, Πρόδρ. IV.470 «καλογερίτζιν... κοντριάρικον». Στο κυπριακό ιδίωμα *κόντρης* ή ενίοτε *κοντρωμένος* = πληγιασμένος.

κοπέλλιν το (= νεαρός άντρας, σήμερα χωρίς μειωτική σημασία, παλαιότερα ενίοτε βοηθός σε δουλειές, μισταρκός), μεσαιωνικό *κοπέλιον*. Ο τύπος *κοπέλλα* ‘νεαρή γυναίκα’, μεσαιωνικό *κοπέλα*, ανεξάρτητα αν χρησιμοποιήθηκε από τον Βουστρώνιο, σήμερα δεν χρησιμοποιείται κανονικά στο κυπριακό ιδίωμα παρά μόνο οι τύποι *κοπελλούα* (μεσαιωνικό *κοπελούδα*) και υποκοριστικό *κοπελλουρούα*. Οσάκις χρησιμοποιείται ο τύπος

κοπέλα από κατοίκους των πόλεων, προέρχεται από την επίδραση της κοινής νεοελληνικής. Κόπελλος (μεσαιωνικό κόπελος) στην περιοχή Μόρφου και ενδεχομένως παγκύπρια σημαίνει ωραίος νέος⁶⁶, αλλά σύμφωνα με τον Παπαγγέλου (2001: λ. κόπελλος) ‘αγριοκόριτσο’. Η βαλκανική προέλευση του κόπελος, ρουμανικό *copil*, αλβανικό *kopil*, που υποστηρίχθηκε από τον Sandfeld (1930: 53), Grégoire (1937) και άλλους, δεν πρέπει να σκοντάφτει στο γεγονός ότι η λέξη καταγράφεται στον Πόντο και στην Κύπρο, αφού απαντά ήδη ο μεσαιωνικός τύπος κοπέλιον από όπου μπήκε στα δύο ιδιώματα. Τελικά φαίνεται ότι η λέξη κοπέλλιν προέρχεται ίσως από το λατινικό *cauro/coro* = μικροπωλητής, που διαδόθηκε στους βαλκανικούς λαούς. Για την ετυμολογία από το ιταλ. *corpella* ‘αγγείο και ύστερα αιδόιο και τελικά ωραία γυναίκα’⁶⁷, βενετικό *compela*, όπως υποστηρίζει ο Χατζής, βλ. Χατζιδάκις & Παπαδόπουλος (1929: 256-257). Περισσότερα για την τυπολογία και σημασιολογία βλ. Χατζηιωάννου (1996, λ. κοπέλλιν), Γιαγκουλλή 234α. Για μια γενικότερη συζήτηση βλ. Καραποτόσογλου (2005: 101-106).

κορτάτζιν⁶⁸ - **κορτατζιάζω** (= φοφώ) πρέπει να συνδεθούν μάλλον με το μεσαιωνικό *κορδάτον*, το ‘καμιτσιά’, *κόρτα* ‘χορδή’, μεσαιωνικό *κόρδα* από τη λατινική λέξη *c(h)orda* < αρχαίο *χορδά*, υποκοριστικό **κορδάκιον* > *κορδάκιν*. Στην ορολογία αυτή –όπως και το ανάλογο σημασιολογικά ‘ποταξαρώννω (< από + *τοξαρώννω)– υπογραμμίζεται το τέντωμα του σώματος και η ακαμψία του μετά θάνατο. Ο Μενάρδος (1969: 156) ανάγει με πιθανότητα το *κορτάτζιν* στο γαλλικό *cordage* ‘σχοινί’. Όπως είναι γνωστό, στην Κυπριακή τα ουδ. *μαράντζιν*, *μισοδότζιν*, *μονοκόρτιν*, *στρωμάτσιν*, *συλλούριν* κ.ά. χρησιμοποιούνται με επιρρηματική σημασία. Το λ. δεν σχετίζεται βέβαια με το *κόρδαξ*, όπως εισηγήθηκε ο Χατζηιωάννου (1996: λ.

⁶⁶ Είναι ενδιαφέρον ότι ο Μαχαιράς ενώ συνήθως χρησιμοποιεί τον τύπο *κοπέλλιν*, τρεις φορές προκειμένου για τον πιστό γραμματέα της ρήγαινας Δημήτρη χρησιμοποιεί τον τύπο *κόπελλος*.

⁶⁷ Ο Ησύχιος καταγράφει λήμμα *κόπελλα* (Ήσυχ. Κ 3550 «κόπελλα· αιδόια· και τὰ ὀστώδη τοῦ σώματος»). Στη Νάξο και αλλού κατά δήλωση του καθ. Αντ. Χατζή *κοπέλλα* = (ωραία) γυναίκα.

⁶⁸ = «με απεξυλωμένο νεκρό σώμα», Ο Σακελλάριος (1891: 604), αναφέρει και αρά: *να σε δω ασσίμ μουδούριν* (= απίσσωτος φουσκωμένος ασκός) *τζαι κορτάτζιν*, δηλ. νεκρό τυμπανιαίο. Πβ. και τη φράση *κορτώννω νούρον* ‘πεθαίνω’.

κορτάτζιν) και ακολουθείται και από άλλους. Ρήμα κορτατζιάζω = πεθαίνω.

κούμουλλα τα (= είδος παξιμαδιών που προσφέρουν οι λεχώνες ή προσφέρονται στα βαφτίσια), δεν μπορεί να σχετίζεται, όπως πρότεινε ο Φιλήντας, (1924-1927: Α', σ. 143) με το κοκκύμηλον που σώθηκε στον Πόντο ως κοκκύμελον. Θα πρέπει μάλλον να σχετιστεί, όπως είδε ο Λουκάς (Γλωσσ. Λουκ., λ. κούμου(λ)λα), με το λατ. *cumulus* 'σωρός' που έχει δώσει πλήθος παραγώγων με ποικίλες σημασίες· βλ. και Κ.Α. Ρωμαίος (Χατζιδάκις & Φουρίκης 1920: 209), και Andriotis (1974: λ. *κουμούλιον). Ο Φαρμακίδης (Γλωσσ. Φαρμακ., λ. κουμουλλιιά, σ. 470) αποθησαύρισε και τύπ. κουμουλλιιά η 'σωρός καυσοξύλων, θημωνιά', συνδέοντάς το ορθά με τη λ. *cumulus*.⁶⁹ Αλλού κουμουλλιιά = σωρός ροβιού (Καρπασία) ή σωρός εκριζωθείσης κάνναβης (Πάφος). Σπάνια κουμουλλιιά = 'μεγάλο σκατό'.

κουρκουτάς ο (= είδος μεγάλης σαύρας· είδος ψαριού (κωβιός) από την ομοιότητά του με τη χερσαία σαύρα). Μάλλον συνδέεται με το ιων. κροκόδιλος 'μεγάλη σαύρα' και τον τύπο κορκότιλος, βλ. *LSJ* (λ. κορκότιλος)⁷⁰ και συγκεκριμένος τύπος θα είναι ίσως το κορκούτης (Ήσύχ. Κ 3645 «†κορκούτης· αἰδοῖον ἀνδρῶν»). Η πρώτη σημασία του κορκούτης θα ήταν σαύρα και στη συνέχεια το ανδρικό μόριο παρομοιάστηκε με αυτή λόγω σχήματός. Ο Τσοπανάκης (1983: Α', 105) το συνδέει επίσης με το «κροκόδειλος + -? > κουρκούταυλος et κουρκούτης».

κουτάλα η (= βραχίονας, ωμοπλάτη και χουλιάρα) και μωτοκούταλον = ωμοπλάτη. Ο Τσοπανάκης (1983: Α', σ. 11), αδιαφορώντας για τη σημασία, ετυμολογεί «κοτύλα > *κοτάλα > κουτάλα». Διαφορετικά η πρώτη σημασία θα μπορούσε ίσως να σχετιστεί σημασιολογικά με το σκυτάλη, δωρ. σκυτάλα, όπως εισηγήθηκε ο Κοραής (Κορ. Άτ. 1, 61), Ανδριώτης (1983³: λ. κουτάλα). Εξάλλου η δεύτερη σημασία μπορεί να συνδεθεί με το *κωτάλιον, υποκοριστικό του μεταγενέστερου κώταλις, μεσαιωνικό κουτάλη, κουτάλι και κουτάλα στον Δουκ. (λ. κουτάλι), βλ. και Άμαντος (1917). Επώνυμο Κουταλιανός (αυτός που έχει δυνατά μπράτσα), στην Κρήτη Κουταλάς. Και εδώ οι

⁶⁹ Ο Δουκ. (λ. κούμουλον) δίνει τύπους κούμουλον το και κουμούλιον.

⁷⁰ Η λ. εμφανίζει μεγάλη ποικιλία τύπων. Πβ. και Πυλαβάκης (1968: 136).

λεξικογράφοι δεν αντελήφθησαν ακόμη ότι πρόκειται για δύο διαφορετικά λήμματα.

λεγνός -η, -ον και **λεχνός** -η, -ον (= λεπτός, λεπτοκαμωμένος), ίσως από το μεταγενέστερο *λέγνος* όπως εξηγήθηκε από τον Φάβη (1939: 20-21). Το λήμμα του Ησυχίου «λέγνος ἄνανδρος σίτος ὁ μὴ ἀδρός» (Ἡσύχ. Λ 494) πιθανώς θα πρέπει να γραφεί «λεγνός· ἄνανδρος⁷¹ σίτος, ὁ μὴ ἀδρός» όπως εξέδωσε ο Φαβωρίνος, βλ. Φάβης (1939:21). Για άλλους ιδιωματικούς τύπους, βλ. Andriotis (1974: λ. *λέγνος*), στον Πόντο *λέγνος*. Ἦδη στη μεσαιωνική Ελληνική απαντά ο τύπος *λιγνός*. Το *λεγνόν* στην Κύπρο, εκτός από λεπτοφυής, σημαίνει αορίστως την ερωμένη.

λήγκρα η (= χονδρή βέργα με την οποία χτυπούν το *ληγκρίν*, το μικρό ξύλο στο γνωστό παιχνίδι *ξυλίκι*, βλ. Σακελλάριος (1891: 271), Γλωσσ. Φαρμακ. λ. *λήγκρα*, σ. 22-23, Γλωσσ. Ερωτοκορ. *λιγκρίν*, σ. 33-34) από το λατ. *regula* ‘κομμάτι ξύλο, ράβδος’ > *ρήγλα*, πβ. Edict. Diocl. 15.13, Ἡσύχ. Ρ 238 «ρήγλαι· σίδηρα» (σίδηρᾶ εκδ. Schmidt) ως *ράβδοι*⁷² > *λήγκρα*. Ο τύπος *ρήγλα* και *ρηγλίν* (Κάρπαθος) και το υποκορ. *ρηγλίον* ‘ράβδος χρυσοῦ’, Edict. Diocl. 30 1a > *ληγκρίν*, σήμερα στο ιδίωμα το παιχνίδι *ξυλίκι*.

λιλλίν το (= άθυρμα, παιδικό παιχνίδι). Δεν γνωρίζω την ετυμολογία των λέξεων *λιλί* στην παιδική γλώσσα και *λιλλέτσιν* (τουρκ.;) = άνθος, όμως τα *λελλέτσια* (*λελλέτσα* Καρπασία) αλλαχού *λιλλίτσια* ‘πετραδάκια περιδέραιου ή μικρά θραύσματα γυαλιού’, π.χ. *ε’ίνη* λ-*λιλλίτσια* ‘καταθρυμματίστηκε’, θα μπορούσαν ίσως να συνδεθούν με το *λάλλαι* αἰ ‘χαλίκια, βότσαλα’⁷³ πβ. *λιλλί* ‘βήσσαλο’ στην Κάρπαθο, ενώ στο Πήλιο και αλλαχού *λιλί* είναι το νόμισμα στη γλώσσα των νηπίων. Στον Πόντο *λαλά* το (= στολίδι), ενώ *λιλί(ν)* (= το παιδικό ανδρικό μόριο). Σύμφωνα με τα παραπάνω, *λιλλίν* και *λιλλέτσιν* δεν σχετίζονται μεταξύ τους ετυμολογικά. Ειδικά η λ. *λιλλίν* θεωρείται από μερικούς ηχομίμητη, ενώ ο Χατζηγιάννου (1996: λ. *λιλλίν*) την ετυμολογεί χωρίς σοβαρό λόγο από το λατ. *lilium* ‘άνθος’.

⁷¹ Αντί *ἄνανδρος* που δεν δίδει νόημα, ίσως **ἄναδρος* (= μη αδρός, λεπτός).

⁷² Ο Σαλμάσιος διόρθωσε: *σίδηραῖ* *ράβδοι*.

⁷³ Πβ. Ἡσύχ. Λ 241 «λάλλαι· λάλλας λέγουσι τὰς παραθαλασσίους καὶ παραποταμίους ψήφους (S)» · Ὀρί. Ἐτυμ. 95,18 «Λάλλαι. αἰ ψήφοι αἰ παραθαλάσσιοι». Το Λεξικό Montanari ετυμολογεί εσφαλμένα το *λάλλαι* από το ρ. *λαλέω*.

λιμπά τα (= αρχίδια), έτσι σε πολλά άλλα ιδιώματα, βλ. Andriotis (1974: λ. *λιμβός*), παράγεται μάλλον από το μεταγενέστερο επίθετο *λιμβός* ‘λαίμαργος’, πβ. και αρχαίο ρήμα *λιμβεύω* ‘είμαι λαίμαργος’. Εκτός από τα *λιμπίζω-λιμπίζομαι* ‘επιθυμώ’ πβ. *λιμβιάζω* (Καλαβρία) και *λιβίζουμι* (Μελένικο), απαντούν μεταγενέστερα τα επίθετα *λιμπιστός* ‘επιθυμητός, ορεκτικός, λαχταριστός’ και *αλίμπιστος* όπως και τα ουσ. *λιμβισία* ‘επιθυμία’ και *λιμβεία, λιμπεία* (Μπόβα). Στην Κύπρο και *λιμπίδιν* ή *λιμπίν* το σημαίνει ‘κάτι που γεύτηκε κανείς και το επιθυμεί’. Ο Shipp (1979: 356) σημειώνει ότι το επίθετο *λιμβός* δεν απαντά στη λογοτεχνία αλλά σώζεται χάρη στους γραμματικούς και λεξικογράφους, αλλά πβ. Λυδ. ὼμ. πολ. 88.13.

μαχαζίν το (= μαγαζί) < αραβ. *mahasin* ή από το αραβ. με τη μεσολάβηση και του βενετικού *magasin*. Ο τύπος *μαχαζένιν* ‘αποθήκη’, μεγθ. *μαχαζένα* η, πρέπει ίσως να αναχθεί στο αραβ. *machenin* ή καλύτερα στο *maxzen*, βλ. Κυριακίδης (1918). Στον Μαχαιρά *μαχζενία* (Μαχ. 208.24) και στον κώδ. Ο *μαχαζένια*.

μπουτσιά η (= μπουκιά) προέρχεται μάλλον από το λατ. *bucca* (= βούκκα = μάγουλο) + κατάλ. -έα/-ιά, παρά κατευθείαν από το άπαξ αναφερόμενον *buccae*. Ο συνδυασμός μια *μπουτσιά* = λίγο. Πβ. και βούκκος ο (= μπουκιά). Σχετικό είναι και το ρ. *μπουκκώννω* ‘βάζω στο στόμα, προγευματίζω’ και *μπούκκωμαν* ‘πρόγευμα’.

νιννίν το, στην παιδική γλώσσα (= βρέφος, μωρό), από το μεταγενέστερο *νιννίον*, *rupus* ‘αγόρι’ Γλωσσ. 2.153.46.⁷⁴ Το *rupus*, που απαντά στον Βάρωνα, χρησιμοποιείται από τον Σουητώνιο ως όρος τρυφερότητας. Ο τύπος *νινί* ‘νήπιο’, υποκοριστικό *νινάκι* είναι πλατιά διαδεδομένος, πβ. Oehl (1940) και Πρόδρο. I 194 «οὐκ εἶσαι χωρικούτσικον, οὐδὲ μικρὸν νινίτσιν». Δεν χρειάζεται ίσως να επιστρατευτεί το ιωνικό *νηνίς* (Παπαδόπουλος 1916, Ανδριώτης 1983³: λ. *νηνί*) για την ετυμολόγησή του. Το *νιννίν* είναι ίσως υποκοριστικός τύπος του *ίνις* ‘υιός’, Παντελίδης (1929β), Χατζηγιάννου (1996: λ. *νιννίν*), που επιχωρίαζε στην Κύπρο ήδη από την αρχαιότητα, βλ. και Masson (1975), Chantraine (1999: 61-62), και παρουσιάζεται με διάφορους τύπους στα νεοελληνικά ιδιώματα. Προβληματικός είναι ο τύπος

⁷⁴ Βλ. Κορ. Ἄτ. 4, 350, Χατζιδάκις, *MNE* A, 395, Παπαδόπουλος (1916), Παντελίδης (1929β: 38-41). Σε αττική επιγραφή αναγνωστήκε τύπ. *νιννιον*.

της γλώσσας του Ησυχίου Ἰννη (Ἡσύχ. I 684 «Ἰννην⁷⁵. κόρην μικράν· καὶ τὴν ἐν τῷ ὀφθαλμῷ»). Νίννα ἡ λέγεται ἡ κόρη του ματιοῦ στα κατωιταλικά ιδιώματα (Καραναστάσης 1984-1992: λ. ἀμμάτι, σ. 151).

ξηκασσύζω (= φθειρώ και εξαρθρώνω τις σόλες (τα κασσύματα) των παπουτσιών), < εκ/ξη- + κασσύζω, από το αρχ. κασσύω, ενώ το ξηκατζίζω (όχι ξηκατσύζω) λέγεται κυρίως για αδύνατα ζώα ή φυτά που ξεπερνούν την κρίση και μεγαλώνουν, δηλ. ἐκ + κατζίζω (< κακός). Σχετικό με το κασσύω⁷⁶ πρέπει να είναι και η ποκασσύστρα ‘το άχρηστο κάτω μέρος υποδήματος και μεταφορικός η άσχημη και παρηκμασμένη γυναίκα’.

ξηλαώννω (= παρενοχλώντας αναγκάζω τις σφήκες ή άλλα ζωντανά να βγουν από τη φωλιά τους ή από το μέρος όπου βρίσκονται). Από το ἐκ + λαώννω ‘διώχνω’. Για την ομαδική έξοδο εντόμων από τη φωλιά λέγεται ότι οι σήκουοι ξηφουσιάζουν, προφανώς από το ξεφωλιάζουν.

ολοπούρπουλλος -η, -ον (= λερωμένος από πάνω ως κάτω), δεν μπορεί για σημασιολογικούς λόγους να προέρχεται από το ὅλος + πυρόλος ‘κατακαμμένος’, όπως υποστηρίζει ο Χατζηιωάννου (1996: λ. ολοπούρπουλλος). Και η ετυμολογία ὅσων αναφέρονται από τον Καραποτόσογλου (2005: 188) είναι περίπλοκη. Μήπως από το ὅλος + πούρπουλλος ‘λερωμένος’, πβ. πουρπουλιά (= τσιλλαρκά, η κόπρος της κότας);

όχτος ο (= η όχθη χωραφιού, αυλακιού, ποταμού κλπ.), από το αρχαίο ὄχθος ο ‘όχθη ποταμού’ και με ποικίλες άλλες σημασίες, πολλές από τις οποίες διατηρούνται σε νεοελληνικά ιδιώματα.

παμπούλα η (= πυώδες εξάνθημα, ύψωμα άγονης γης, λοφίσκος), ίσως από το λατινικό *papula* ‘εξάνθημα’, πβ. Γλωσσ. 2.546.4 «*papula*· ψυδράκιον» και σε άλλο γλωσσάριο «*φλοκτίς: papula*». Τύπος *πάμπουλα* απαντά στην Κάτω Ιταλία. Υποκοριστικά *παμπούλιν* και *παμπουλάριν* και ρήμα *παμπουλώννω* ‘βγάζω εξάνθημα’. Από τα παραπάνω φαίνεται ότι η πρώτη σημασία του λήμματος είναι ‘εξάνθημα’ και μεταφορικά ‘έξαγμα γης’. Από την παρουσία της λέξης στα νεοελληνικά ιδιώματα με πολλές σημασίες, πιθανόν να πρόκειται για

⁷⁵ Μήπως *νίννην*;

⁷⁶ Ο Φαρμακίδης (Γλωσσ. Φαρμακ., λ. ξηκασσύζω, σ. 483) αναφέρει ότι στο Πισσούριν τα παπούτσια που ξηκασσύζονται αποκαλούνται ποκασσύστρα.

περισσότερα του ενός λήμματα. Για την πραγμάτευση της ετυμολογίας, βλ. Καραποτόσογλου (1994: 169-171).

πάννα η (= το περιτόναιο των ζώων), η λέξη είναι μεγεθυντική της λέξης παννίν, που είναι υποκορ. του μεταγενέστερου πάννος ο (Δ. Κάσσ. 49.36.5) από το λατινικό *pannus* ‘χοιμάτι ύφασμα’. Μερικοί σχετίζουν το *pannus* με δωρικό αμάρτυρο τύπο *πάννος = πήνος, ύφασμα (Ήσυχ. Π 2214), όχι όμως και το *Dict. étym. lat.* (λ. *pannus*).

παρασονώννω και **παρασενώννω** (= βάζω τα φαγητά από τη χύτρα στα πιάτα) από το παρά + κενώνω. Η πολλαχού χρήση του ρήματος κενώνω ‘σερβίρω το φαγητό στα πιάτα’ δεν αφήνει περιθώρια για άλλη ετυμολογία. Πβ. για τη χρήση αυτή του κενώνω (Κάρπαθος, Θάσος), κενώνου (Μελένικο) κενώνω > κονώνω (Ρόδος, βλ. Τσοπανάκης 1983: Α’, σ. 35), κονώνω (Πόντος). Η μόνη δυσκολία είναι φωνητική, πώς δηλ. το [k] πέρασε στο [s], αλλά αυτό συμβαίνει στην κυπριακή διάλεκτο⁷⁷ και ίσως εδώ έγινε από επίδραση του χέω, πβ. *εχένωσεν* και το σύνθετο *παραχενώννω*. Ο Μενάρδος (1969:109) δίνει τις φράσεις *σενώννω το νερόν* και *Μεταφορικός εσενώσασιν* –σήμερα θα λέγαμε *εσιονωστήκαν*– τα πρόατα (= τα πρόβατα πήραν τον δρόμο σε κατηφόρα). Ο Τσοπανάκης (1983: Α’, σ. 524) παράγει το *περικενώνω* από αμάρτυρο **περικενώω* (= αδειάζω το φαγητό από τη χύτρα στα πιάτα). Ο Shipp (1979: 312) σημειώνει ανακριβώς ότι το κενώνω ‘σερβίρω’ σώζεται μόνο στον Πόντο και την Κύπρο. Για τη γενικότερη σημασία του κενώνω ως ‘χύνω’ πβ. και *Προδρ.* Π 19-10 χφ. Η κριτ. υπ. «καὶ ὅσα θέλεις κένωνε εἰς πίθον τρυπημένον». Και σήμερα στην Κύπρο το *σιονώννω* > *κενώννω* = χύνω.

περιφάνιν το (= νυχτερινό ψάρεμα με τη βοήθεια φανού, λάμπας), από μεταγενέστερο **πυροφάνιον*, σύνθετο από το πυρμε παρετυμολογικό συσχετισμό με το *περί-* + *φάνιον*, υποκοριστικό του *φανός* ‘δάδα, πυρσός’. Ο τύπος *περιφάνι* γνωστός και στην Κέα, Ρόδο, Κάρπαθο, Κρήτη, Πελοπόννησο και αλλού.

πετάσιν το (= χαρταετός), ίσως από το απαρέμφατο μέλλοντος *πετάσειν* του ρήματος *πετάννυμι* παρά από το υποκοριστικό *πετάσιον* του αρχαίου *πέτασος*. Ο τύπος *πετάσι* απαντά και

⁷⁷ Πβ. Dawkins (1932: Π 34) «In modern Cypriot this x and χ become sh, less commonly s».

στα ιδιώματα της Χίου, Κορσικής, Κρήτης, Άργους, με διάφορες σημασίες, βλ. Andriotis (1974: λ. *πετάσιον*).

πετάσσω (= ρίπτω, πετώ κάτι ως άχρηστο), ίσως, όπως είδε ο Λουκάς (Γλωσσ. Λουκ., λ. *πετάσσω*), ετυμολογείται μάλλον από συμφυρμό του μεταγενέστερου ρήματος *πετώ* + *τινάσσω*, πβ. μτχ. παθητικού αορίστου *πετασθείς*. Το *ἀποτάσσω* από το οποίο νομίζουν συνήθως ότι προέρχεται το *πετάσσω* δεν έχει τέτοια σημασία. *Πετάσσομαι* = *πετιέμαι*, *πετάγομαι*. Η μετοχή *πεταζόμενος* = *ριγμένος*, *παραμελημένος*.

πιτσυκλίζω, **πιτσυκλώ**, **πιτσυκλιάζω**, στην περιοχή Μόρφου και τύπος *φιτσυκλώ*, ουσιαστικό *πιτσύκλα* και *φιτσύκλα* ‘καλάμινο όργανο με το οποίο τα παιδιά εκσφενδονίζουν νερό σε όσους θέλουν να καταβρέξουν την εορτή του Κατακλυσμού’. Ίσως από το αρχαίο *πίτυλος* από όπου το μεταγενέστερο ρήμα *πιτυλίζω* > *πιτσυκλίζω*. Πβ. *πιτυλιά* ‘σταγόνα’ (Χίος, Θήρα, Κως) και *πιτυλώ* (Ρόδος, Κρήτη), *πιτσυλώ* ‘εκσφενδονίζω υγρό’, βλ. Shipp (1979: 456), Μπαμπ. (λ. *πιτσυλίζω*).

πλάτσα (= ευρύχωρος, ελεύθερος χώρος), ίσως από το ρομανικό *plazza*. Ο Χατζηγιάννου (1996: λ. *πλάτσα*) και ο Γιαγκουλλάης (2014: λ. *πλάτσα*) δίδουν *πλατεία* και *piazza*.

πλημανίσκω (= πλημμυρίζω το χωράφι για να ποτιστεί), ίσως σχηματίστηκε από το θέμα του μεσαιωνικού **πλημάω* = *ποτίζω* -πβ. Ήσυχ. Π 2558 «πλημαθήναι· πλησθήναι» (υποθέτω *ύδατος*)– κι αυτό από το ουσιαστικό *πλήμη* και *πλήσμη* = *πλημμυρίς* + *κατάλ.* -*ανίσκω*. Ο τύπος *πλήμη* ήταν ίσως της ομιλουμένης αφού ο Ώρος ο γραμματικός σημειώνει Ωρ. Β 125 «πλημμύρα· οὐ πλήμη λεκτέον· καὶ πλημμυρίδα». Επίθετα *πλημαντός*, *απλήμαντος*, για (μη) ποτισμένο χωράφι. Ο Φαρμακίδης (Γλωσσ. Φαρμακ., λ. *πλημανίσκω*, σ. 32) αναφέρει και ουσ. *πλημμαθός* ο ‘πότισμα’.

ποβρούσσω⁷⁸, ρήμα που κυριολεκτείται για τα αιγοπρόβατα των οποίων στερεύει το γάλα ευθύς μετά τη γέννα τους, τα λεγόμενα *ποβρουξαρχά*. Ίσως από τα *από* + *βρύω* ‘πλήθω, αφθονώ’, πβ. Προκόπ. *Ανέκδ.* 19.3 «ὑδωρ... βρύσαν ἐξ ὑπονόμου». Συγγενές και τα *ποβρούσια* ‘ξεροπόταμα’, βλ. Ξιούτας (1978: 353). Άλλο είναι το ρήμα *ποβρίζω* < αρχαίο *ἀποβρίζω*

⁷⁸ Ο Ξιούτας (1978: 19) ορθογραφεί *ποφορίσσω*.

‘αποκοιμούμαι, για αιγοπρόβατα μετά τη βόσκηση’, ενώ η φράση βρίζε πκιον ‘σιώπα’ ίσως να προέρχεται από αμάρτυρο *βρίζω, εκτός και αν πρόκειται για το ρήμα φρίσσω, όπως νομίζεται συνήθως. Και τύπος βρίζιμον και επίθετο βριχτός ‘σιωπηλός’. Βλ. και Καραποτόσογλου (2005: 209).

πομούσουρα τα (= προσβλητική συμπεριφορά, προσβλητικά λόγια, σκυθρωπότης), η λέξη μάλλον είναι σύνθετη από τα *από* + *μούσουρα* < ιταλικό *muso* ‘πρόσωπο, στραβομουτσούνιασμα’. Ο Καραποτόσογλου (2005: 210), το ετυμολογεί από το *από* + λατινικό *mussare* ‘μουρμουρίζω’.

πομωρίζω (= μεταβατικό ρήμα, απασχολώ βρέφος έως ότου κοιμηθεί για να μην κλαίει) μάλλον από το *από* + *μωρόν*. Ο Dawkins (1932) το *μορίζω* του Μαχαιρά και του ιδιώματος (= πέφτω σε συλλογή, χάνω τα λογικά μου) το παράγει διστακτικά από το γαλλικό *morir* ‘πεθαίνω’. Μου φαίνεται ωστόσο ότι και στον Μαχ. 74.17 «νὰ μορίση» πρέπει να σημαίνει να χάσει τα λογικά του παρά να πεθάνει, όπως μεταφράζει ο Dawkins, και πρέπει να γραφεί «νὰ μωρίση», δηλ. από το *μωρός*. *Μωρίζω* ‘γίνομαι μωρός, χάνω τα λογικά μου’ και στο γνωστό δίστιχο «Τ’ αμμάθκια σου τα μόρικα μ’ έκαμαν να μωρίσω», το *μόρικος* παράγεται συνήθως από το *μόρον* + *-ικος* (= που έχει το χρώμα του μούρου), αλλά είναι ίσως προτιμότερη, όπως υποδείχθηκε, η παραγωγή του από το ιταλικό *morico* < *moru* ‘μαύρος’. Διαφορετικά ο Καραποτόσογλου (2005: 166-67).

ποσσεπάζω (= μεταβατικό, ξεσκεπάζω· αμετάβατο, παρατηρώ, ρίχνω μια ματιά) από το μεταγενέστερο *άποσκεπάζω*. Το επίθ. *ποσσέπαστος* ‘ξεσκέπαστος’ όπως το μεσαιωνικό *άποσκέπαστος* ‘που δεν έχει ξεσκεπασθεί’.

πούππα η, τρυφερή προσφώνηση σε παιδίσκη, ανάλογη με το κούκλα. Από το λατινικό *pupa* ‘κόρη’ ή το ιταλικό *pupa*.

πούττος ο, υποκορ. *πουττίν* το (= το γυναικείο αιδούο), από το ιταλ. διαλεκτικό *potta* ‘μουνί’· το *ου* ίσως από επίδραση του νεολατινικού *putta* ‘χορίτσι, πόρνη’, ή από το ιταλ. *puttana*, βλ. *Dict. étym. lat.* (λ. *putus*), αν και το πέρασμα του [o] σε [u] είναι συνηθισμένο, ιδιαίτερα στα νησιώτικα ιδιώματα, βλ. Χατζιδάκις, *MNE B*, σ. 281-90. Στην Τσακωνική απαντά *πουτί* το, ενώ στην ποντιακή διάλεκτο *πουτζή* η ‘κόρη, νεάνιδα’, άγνωστο αν σχετίζεται με την κυπριακή λέξη.

πρααλειάζει (= λέγεται κυρίως για τον άνεμο, καταλαγιαίζει, καταπραύνεται), από τον Χατζηγιάννου (1996: λ. *πρααλειάζει*) ετυμολογείται από το *πράος* + *λείος* με την κατάληξη *-άζει*, όμως το επίθετο *λείος* σημασιολογικά ίσως δεν φαίνεται να έχει θέση, αφού χρησιμοποιήθηκε σχεδόν αποκλειστικά για λείες επιφάνειες. Η μόνη περίπτωση που γνωρίζω να ευνοεί κάπως την παραπάνω ετυμολογία είναι το αριστοφανικό «πνεῦμα λείον» (Αριστοφ. *Βάτρ.* 1003), όπου ο Γάλλος εκδότης μεταφράζει «vent doux». Προτιμότερη ίσως είναι η ετυμολογία από *πράος* + *λαγιαζώ* ‘ηρεμώ’, βλ. Μπαμπ. (λ. *καταλαγιαζώ*), οπότε και θα ορθογραφείται *πρααλιαάζει*.

πρόπολη η (=το πολτώδες υλικό με το οποίο η σφήκα φράσσει την τρύπα της φωλιάς της ή η μέλισσα τους αρμούς της κυψέλης, αφήνοντας μόνο τη θυρίδα ανοιχτή). Από το μεταγενέστερο *πρόπολις*, Διοσκ. *ιατρ.* Υλ. *ιατρ.* 2.84 άγνωστης ετυμολογίας. Στα ροδιακά ιδιώματα ο τύπος είναι *μπρόπολη* ‘ακατέργαστο μέλι’. Πρέπει ίσως να διακριθεί από το *πρόπολις* ‘προάστειο’ και δεν σχετίζεται με το *πρόπολος* ‘υπηρέτης, θεράπων’, αλλά τα λεξικά δεν φαίνεται να έχουν κάνει τη διάκριση.

πυκνίδιν το και **πυκνίν**, οι μικρές και πυκνές κηλίδες του προσώπου, φακίδες για τις οποίες ο Σακελλάριος (1891, σ. 732) αναφέρει ως συνώνυμο το μεσαιωνικό *πικνάδες*, βλ. και Δουκ. (λ. *πικνάδες*). Ίσως ετυμολογείται από το αρχαίο *περκνός* ‘μελανός, ποικίλος’ > **πεκνός* > *πικνός* > *πικνίδιν*. Σε τέτοια περίπτωση το υ στο *πυκνίδιν* θα οφείλεται σε παρετυμολογία από το *πυκνός*⁷⁹, πβ. *πέκνα* και *πίκνα* και *πυκνάδες* (Πόντος) και *πρέκνα* ‘φακίδες του δέρματος’ Ήπειρος. Για το *περκνός* πβ. σανσκριτικό *prsnis* ‘spotted’. επίσης χωρίς κατάληξη *πέρκωμα* – και με κατάληξη *πέρκ<ν>ωμα*⁸⁰ όπως ο Salmasius;– ‘dusky spot on the face’, Ήσυχ. Π 1974⁸¹. Αν ισχύει η παραπάνω ετυμολογία, η ορθογράφηση των λημμάτων θα είναι *πικνίδιν* και *πικνίν*. Στον Πόντο απαντούν ακόμη οι τύποι *πέκνες* οι ‘ηλιακά

⁷⁹ Από το *πυκνός* παράγεται ίσως το *πυκνέριν* ‘πυκνό μέρος δάσους’.

⁸⁰ Αδιευκρίνιστο παραμένει αν τα «*περκώματα*· τὰ ἐπὶ τοῦ προσώπου ποικίλματα του» Ήσυχίου (Ήσυχ. Π 1974) είναι βελτίωση της γραφή του χειρογράφου *πυκνώματα* ‘χοντρά υφάσματα’, αλλά είναι αμφίβολο αν μπορεί να αντικαταστήσει τη γραφή *κάμπυκώμασι* της διόρθωσης Bergk που προτιμάται από τους εκδότες του Αισχύλου (Αισχ. Ίκ. 235).

⁸¹ Και ο Κοραΐς (Κορ. Άτ. 2, 350) εισηγήθηκε την ετυμολόγηση του *πικνάδες* από το *περκνάδες*.

εγκαύματα του προσώπου' και πεκνιάρης 'που έχει στο πρόσωπο πέχνες'.

σιλιονιάς ο (=γάιδαρος ή άλλο ζώο με μαύρο χρώμα κι άσπρο στην κοιλιά, όπως δηλ. τα χρώματα του χελιδονιού), θηλ. σιλιόνα. Η λ. ίσως από το χελιδονιάς, πβ. χελιδονιαίος όνος, SB 3.6001.5 «πέπρακά σοι όνον άρενα τέλιο[ν] χελιδονιαίον» (2ος αι.). Παρατσούκλι Σιλιονιάς.

σιομαλίζω και **σιουμαλίζω** (= ομαλοποιώ, κυρ. ισιάζω τον πηλό ώστε να είναι λείος για την κατασκευή λασποπλίνθων (πλιθάρκα) ή γενικότερα σε οικοδομικές εργασίες, μτφρ. χαιδέύω). Το ρήμα είναι ίσως προτιμότερο να παραχθεί από το *ίσος* + αρχαίο ρήμα *όμαλίζω*, βλ. Ταμασοκλής (1966: σιουμαλίζω) και πβ. μεσαιωνικό *ισόμαλος*.

σκλοινίτζιν το (= βούρλο), από το αρχαίο *σχοῖνος* 'βούρλο', πβ. το επίθετο *σχοινικός*, υποκοριστικό **σχοινίτζιν* > *σχοινίτζιν* > *σκλοινίτζιν*, καθώς και τοπων. *Σκλοίνικας*, *Σκλοινικάρα*. Πβ. και Καραποτόσογλου (2005: 229), που αν και συμφωνεί με την ετυμολογία από το *σχοῖνος* ορθογραφεί *σκλινίτζιν*.

σπιλακώννω (= συμπιέζω κάτι πάρα πολύ ώστε να χωρέσει κάπου), *σπιλάζω* < αρχαίο *πιλέω* + κατάληξη -άζω και ίσως τελικά συμφυρμός των *σπιλάζω* 'συμπιέζω' και του μεταγενέστερου *πλακώννω*. Για το *σπιλάζω* από το αρχ. *πιλέω*, *πίλος*, βλ. Παντελίδης (1923:121-122), ο οποίος παράγει το *σπιλακώννω* ανεπιτυχώς από το υποκοριστικό *πιλάκι* του *πίλος*, πβ. *πιλώνω* 'συμπιέζω' στον Πόντο. Σχετικό με το υποκοριστικό *πιλίον* είναι και το επίρρημα *τρισπίλιν* 'γεμάτος, ασφυκτικά συμπιεσμένος', όπως είδε ο Χατζηγιωάννου (1996: λ. *σπιλακώννω*).

σμπάλλω και **σμπαλλίσκω** (= κυρίως συνδουλίζω τη φωτιά), με γενική, π.χ. *σμπάλλω του λαμπρού*. Προφανώς από το αρχαίο *σμπάλλω* 'σπρώχνω τα ξύλα στην εστία για να καούν', οπότε το [mb] διατηρεί την αρχαία προφορά του <β> [b]. Πβ. *μπαίννω*, *σμπάλλω* (Κάρπαθος, Νάξος, Φούρνοι, Θήρα), *σμβαλλίζω* (Χίος, Κρήτη) Χατζιδάκις MNE Α', σ. 298 «άπο τοῦ σμπάλλω (τὰ ξύλα εἰς τὸ πῦρ)». Η μεταφορική χρήση που αναφέρει ο Σακελλάριος (1891: 806-807) στο λήμμα «μὲν τοὺς σμπάλλεις νὰ φαωθοῦν τέλλεια» συνηγορεί επίσης για την παραπάνω ετυμολογία, πβ. και το σημαντικά ανάλογο *σουξουλίζω* 'παρακινώ, σπρώχνω' < *συν-* + *ξυλίζω*, όπως υποδείχτηκε.

σφητζιά η (= φωλιά των σφηκών), από το αρχαία *σφηκιά* –όχι *σφηκία* όπως από τυπογραφικό ίσως λάθος σημειώνεται από τον Χατζηιωάννου (1996: λ. *σφητζιά*)– με την ίδια σημασία. Και τύπος *σσηκουδκιά* < *σσήκουος* + κατάληξη -*κιά* < -*δέα*. Ο τύπος *σφηκιά* απαντά σε πολλά νησιά του ανατολικού Αιγαίου.

τατάς ο (= νουνός, ανάδοχος), όπως και σε άλλα ιδιώματα, Πόντος, Κρήτη, Σάμος και στον Μαχ. 492.15. Από το μεταγενέστερο *τατᾶ* (*Παλατ. Άνθολ.* 11.67.4) ‘πατέρας στη γλώσσα των νηπίων, μπαμπάς’, πβ. *τέττα*.⁸² Ο όρος *τατάς*, που απαντά και επιγραφικά, φαίνεται ότι τελικά είναι δάνειο από το λατινικό *tata* ‘πατέρας’, βλ. *Dict. étym. lat.* (λ. *tata*) και Väänänen (1967: 21), Du Cange, *Lat. (λ. tata)*. Πβ. *τατάς* (Κάρπαθος), *ταττάς* ‘πατερούλης’ (Κρήτη).

τζεφαλαρκά η (= πονοκέφαλος), από το *κεφαλαλγία/κεφαλαργία* (2ος αι.). Υπάρχει ωστόσο και η *τζεφαλαρκά* η, το κεφαλάρι του κρεβατιού ή η αρχή του σωρού των κονδύλων (της κοντυλερής), και η *φορβιά* από το **κεφαλαρέα* > *τζεφαλαρκά*.

τζίζουρος ο (= το κατακάθισμα του λαδιού, η μούργα), αγνώστου ετυμ. Πιθανή η ετυμολογία Καραποτόσογλου (2005:240), από το αραβικό *sedzir* ‘κατακάθι’.

τζυρά η (= οικοδέσποινα), *Τζυρά* (= η Θεοτόκος στην εκκλησία όπως και πανελλήνια) από το *κυρία* < μεταγενέστερο *κυρά* > *τζυρά*, που ήδη από το τέλος της κλασικής εποχής απέκτησε τη σημασία της οικοδέσποινας, και από τον 6 μ.Χ. αιώνα γράφεται συχνά *κυρά*, όπως το αρσενικό *κύριος* > *κύρις*. Η προσφώνηση *τζυρά* της νύφης προς την πεθερά της μου είναι άγνωστη, αλλά θεωρώ απίθανη την παραγωγή του *τζυρά* από το αρχ. *έκυρά*, όπως πρότειναν οι Φιλήντας και Ψυχάρης και τους ακολουθεί ο Χατζηιωάννου (1996 λ. *τζυρά*). Απλώς η προσφώνηση σεβασμού που δηλώνει το *κυρά* ‘κυρία’ μεταφέρεται από την οικοδέσποινα στην πεθερά. Σύμφωνα με τον Shipp (1979: 317) αυτό συμβαίνει στον Πόντο και την Κύπρο, όπου στο διαμέρισμα Μόρφου και όνομα χωριού *Τζυρά*, επειδή η εκκλησία του ετιμάτο επ’ ονόματι της Παναγίας.

⁸² Ο Δ. Γεωργακάς (1947/8: 204-206) υποστηρίζει ορθά ότι πρόκειται για νηπιακή λέξη που απαντά σε πολλές ινδοευρωπαϊκές γλώσσες, πβ. Chantaine, *Dict. étym.* 1096.

τούμπα η (= χωμάτινος λόφος), από το μεσαιωνικό *τύμβα* και *τούμβα* κι αυτά από το όψιμο λατινικό *tumba* ‘τύμβος’ που ίσως προέρχεται από το ελληνικό **τύμβα*, Άχμ. Όνειροσφρ. 143. 48 , βλ. *Dict. étym. lat.* (λ. *tumba*). Ο Τσοπανάκης (1983: Α΄ , σ. 5) γράφει «τύμβος > *τύμβα > τούμπα». Στην Καλαβρία απαντά τύπος *τύμπα*. Στην Κρήτη απαντά και υποκοριστικός τύπος *τουμπάκια* –αλλά *Τυμπάκι* το γνωστό τοπωνύμιο– *τουμπάλλιν* ‘μικρός λόφος’, (Κύπρος), *τουμπάριν* και *τουμπίν* (Πόντος). Στην περιοχή Μόρφου και τοπωνύμιο *Τούμπα* του Σκούρου και επώνυμο *Τουμπής*. Άγνωστο ποια η σχέση της λέξης με τη σημασία της κοινής ‘κουτροβάλα, αναποδογύρισμα’, πβ. νεοελληνικό *κωλοτούμπα*.

τσίττος : δεν είναι λ. της ομιλουμένης του ιδιώματος, στην οποία χρησιμοποιείται με την ίδια σημασία και η λ. *κίττος* ‘σιωπηλός’. Το *τσίττος* από το ιταλικό *zitto*, πβ. το κατωιταλικό *στέκει τσίτ-του* ‘σιωπαίνει’. Ο τύπος *κίττος* από το γαλλικό *quite* και τα δύο, *zitto* και *quite*, προέρχονται από το λατινικό *quietus* ‘ήσυχος, αμίλητος’. Η μοναδική ιδιοματική φράση *επήαμεν κίττι* ‘ίσα ίσα, κοινώς είμαστε πάτσι’ ανάγεται στο μεσαιωνικό *κίτις* > γαλλ. *quite*. Βλ. Χατζηγιάννου (1996: λ. *κίττι*).

τσουνάριν το (= ο ταρσός των ζώων, η φτέρνα), κατά τον Χατζηγιάννου από το αρχαίο *κυνάριον* (= είδος καρφιού), πβ. *κυνάς* –*άδος*, που μαρτυρείται (Όμ. Σχ. Όδ. η 91 «Ήτοι κυρίως, ἢ ἦλους λέγει, παρὸ καὶ κυνάδας φαμέν, ἢ τοὺς διπλοῦς ἦλους», πβ. και Εὐστ., *Παρ. Όδ.* 1. 263) ως ένα είδος καρφιού. Ο Καραποτόσογλου (2005: 248-249) ετυμολογεί *κύων* < *κυνίον* < **κυνάριον* < *τσουνάριν*, αλλά το *κύων* δεν αναφέρεται με τέτοια σημασία. Μόνο το υπαρκτό υποκοριστικό *κυνάριον* έχει τη σημασία ‘ταρσός ζώου’. Με την ευκαιρία της αναφοράς στον *κύνα*, μπορούμε να αναφέρουμε και το λήμμα *τζυνόστομον*, μεταγενέστερο *κυνόστομον*, που σημαίνει, όπως και στα αρχαία, μέτρο αποστάσεως, την απόσταση μεταξύ του αντίχειρα και του δείκτη, βλ. και Andriotis (1974: *κυνόστομον*). Ρήμα *τσουνναρχάζω* ‘δένω το πόδι τράγου πάνω από το γόνατο, κρεμώ’.

τταπώννω (= αμεταβάτως, αδυνατώ να προχωρήσω) δεν σχετίζεται με το *ττάππα* ή *ττάππος* ‘πάμα μπουκαλιού’, τουρκ. *tapa*). Προήλθε ίσως από το ιταλ. *tappa* ‘στάση, σταθμός, τόπος στάθμευσης’· *τταπώννω* (= μεταβατικώς, σταματώ μια διαδικασία).

φανελλά η (= φανέλα), μάλλον από το βενετικό *fanela*. Σύμφωνα με τον Hesselning (1903: 599), από το αγγλικό *flannel* < ιταλικό *flanella* < βενετικό *fanela*.

φαρράς ο (= σανός από χλωρό στάρι ή κριθάρι για τροφή των ζώων, χλωρονομή), ίσως από το γαλλικό *fouirage* ‘χορτονομή’ (Κουκουλές 1924: 262), πβ. λατ. *farrago* ‘φορβή’. Ο τύπος *farrage* που υπέδειξε ο Μενάρδος (1969: 156) δεν βρίσκεται στα λεξικά. Ρήμα μεταβατικό *φαρρεύω* ‘τρέφω με φαρράν’ και αμετάβατο *φαρράζω* ‘βρίσκομαι σε άριστη υγεία, είμαι ζωηρός’. Επί ανθρώπων και ζώων κυριολεκτείται το *φαρράζω* και όταν αισθάνονται οργασμό για συνουσία. *Εφαρράσαν τα φυτά* = αναπτύχθηκαν υπερβολικά με νέους και ζωηρούς βλαστούς.

φασούλα, φασούλλα (= δρεπάνι) που ο Πιλαβάκης (1968: 122) ετυμολογεί από το ιταλ. *falcula*, υποκορ. του λατ. *falx*. Ο Χατζηιωάννου (1996: λ. *φασούλα*) σημειώνει = μικρό δρεπάνι, υποκορ. του *falce*. Τέτοιοι όμως τύποι δεν βρήκα στο λεξικό, αφού ο υποκοριστικός τύπος του *falce* είναι *falciola* ή *falcicola* ή *falcula*. Συνηθέστερα χρησιμοποιείται ο υποκοριστικός τύπος *φασούλιν*. Στην Πάφο ο τύπος *φασούλας* δηλώνει τον εν μέρει νωδό, (βλ. Γλωσσ. Φαρμακ., λ. *φασούλας*, σ. 501), και είναι άγνωστο αν συνδέεται ετυμολογικά με το λήμμα.

φελλιάζω (= εφαρμόζω, στη Σάμο και αλλού = μπολιάζω), παράγεται μάλλον από το μεταγενέστερο ρήμα *φυλλίζω* ‘μπολιάζω’ (< *φύλλον* + κατάλ. -ιάζω) παρά παρετυμολογικά από το *φελλός* ή το *θηλή* (Καραποτόσογλου 2005: 259), πβ. και *φυλλίζω* στην Κάρπαθο, *φυλλάδα* - *φελλάδα* στην Κύπρο, Κεφαλονιά κ.α. Βλ. και Τσοπανάκης (1983: Β', 592 κ.εξ.). Για όσους ετυμολογούν το *φελλιάζω* από το *έμφύλλιον*, τέτοιος τύπος δεν υπάρχει. Απαντά μόνο ρήμα *έμφυλλίζω* ‘μπολιάζω’. Επομένως το ανάγουν σε **έμφύλλιον*.

φίστουλας ο (= συρίγγιο), από το μεσαιωνικό *φίστουλα* < λατ. *fistula* ‘είδος έλκους’. Ο ιταλικός τύπος είναι *fistola*.

φλάμπουρος και **βλάμπουρος** ο, (= πανί περιτυλιγμένο σαν σημαία σε μια βέργα που μπήγεται σε χωράφι, σημάδι ότι απαγορεύεται η βόσκησις σ' αυτό, αλλά συχνότερα πιο φροντισμένο σημάδι ώστε να παριστάνει άνθρωπο για να διώχνει τα πουλιά, σκιαχτρο) από το μεσαιωνικό *φλάμμουλον*, κι αυτό από το μτγν. λατ. *flammulum* (= *flammula*, σημαία στο χρώμα

της φλόγας) > μεσαιωνικό *φλάμπουρον*. Ο Δουκ. (λ. *φλάμουλον*) δίνει και μεσαιωνικό λατινικό *flamburum* ‘σύνταγμα’ από το οποίο ο Χατζηγιωάννου (1996: λ. *φλάμπουρος*) παράγει το *φλάμπουρος*. Και υποκ. *βλαμπού(ρ)ιν* ‘φόβητρο’.

φλόκκος ο και **βλόκκος** (= θύσανος, κροσσός, μτφ. άνθρωπος επιπόλαιος, ανόητος), από το ιταλ. *fiocco/flocco* ‘φούντα μαλλιού ή νήματος’ και αυτό από το λατ. *floccus* ‘τολύπη’. Το λ. *κλόκκος* ο ‘άγριο σύκο’ δεν πρέπει να συγχέεται με το *φλόκκος*, βλ. Καραποτόσογλου (2005: 110). Επίθετο *φλοκκωτός*, πβ. και νεοελληνικό *φλοκάτη*.

φόρτσος ο (= σφοδρός άνεμος, Αμοργός, Λέσβος, Τήνος, Νάξος), ο Χατζηγιωάννου (1996: λ. *φόρτσος*) το παράγει από το ιταλικό *forzo*. Πρέπει όμως να προστεθεί ότι η λέξη *forzo* ανήκει στα παλαιά ιταλικά και σημαίνει ό,τι και το *forza* (= δύναμη) < μεταγενέστερο λατινικό *fortia* από το επίθ. *fortis*. Παρεμπιπτόντως το GDLI (1961- 2002: λ. *forzo*) αναφέρει ότι σύμφωνα με το λεξικό του Rezasco (1881: λ. *forzo*), κατά την Ενετοκρατία στην Κύπρο *forzo* λεγόταν η ενίσχυση της στρατιωτικής φρουράς για προστασία των δικαστικών.⁸³

φούχτα η (= χούφτα), μεσαιωνικό *φούχτα* κι αυτό ίσως από το *φουκτίζω* < αρχαίο *πυκτίζω* ‘διπλώνω’. Ο Φάβης (1939β: 137) το ετυμολογεί από αρχ. **πύκτη*. Και ρ. *φουχτώ* και *φουχτιάζω*. Για την άποψη ότι πιθανώς ετυμολογείται από το *φουκτίζω* < αρχ. *πυκτίζω*, βλ. Μπαμπ.¹¹ (λ. *χούφτα*).

φτέλλα η (= μικρή και λεπτή φέτα), υποκορ. *φτελλίν* και *φτελλούιν*. Στην Απουλία *φéd-da* = φέτα, τεμάχιο, στο Μελένικο *φιλί* και στον Πόντο *φελίζω* (< *φελίν*) = κόπτω σε φέτες. Ίσως από τον τύπ. *φέλλα* και υποκορ. *φελλίν*,⁸⁴ όλα υποκοριστικά του λατινικού *of(f)ella* ‘κομμάτι κρέατος’ και αυτό υποκορ. του *offa* ‘δαγκωματιά’. Για τον τύπο *φέλλα* βλ. και Τσοπανάκης (1983: Β’, 481) ο οποίος, αδιαφορώντας για τη σημασία, παράγει το *φελλί* από το *φυλλίον*, μεγεθ. η *φέλλα*.

χανούτιν το (= εμπορικό κατάστημα, εργαστήριο), η λ., που απαντά στις *Ασίζες* και στον *Μαχαιρά* (Μαχ. 138.11) τα *χανουτία* και *αλλού*, σήμερα εξέλιπε και δεν ακούεται. Ετυμολογείται

⁸³ Τη λεπτομέρεια αυτή οφείλω στον καθηγ. V. Rotolo.

⁸⁴ Βλ. και Χατζιδάκης, ΓΕ, Β’, σ. 31. Ο Πιλαβάκης (1968: 127) αναφέρει και τύπ. *φέλλα*, *φέλλιν*. Εκτός Κύπρου απαντούν τύπ. (σ)φελλίδα, σφελλίδι κλπ.

συνήθως από το αρμεν. *hanut* ‘εργαστήρι’, που τελικά προέρχεται από το αραβ. *hanut* ‘ταβέρνα, κατάστημα, εργαστήρι’. Ο μαγαζάτορας ονομάζεται *χανουτάρης*, *Ασσίζ*. 499.16, < *χανούτιν* + κατ. -άρης (λατ. -arius), και ο Χατζηγιωάννου (1996: λ. *χανούτιν*) αναφέρει και τύπο *χανουτάρικον*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Συντομογραφίες πρωτογενών πηγών

Ἀθῆν. = Ἀθήναιος

Δειπν. (ἐπιτ.) = *Δειπνοσοφισταί*, ἐπιτομή, S.P. Peppink, *Athenaei dipnosophistarum epitome*, τ. 2.1-2.2. Leiden: Brill.

Δειπν. (Kaibel) = *Δειπνοσοφισταί*, G. Kaibel, *Athenaei Naucratiatae deipnosophistarum libri xv*. Leipzig: Teubner.

Αἰσχ. = Αἰσχύλος

ἀπ. = ἀποσπάσματα (Mette)

Ἰκ. = Ἰκέτιδες

Ἀλφ. ξεν. = Ἀλφάβητος τῆς ξενιτείας κατὰ τὸν ἀθηναϊκὸν κώδικα 535. Ζώρας Γ., Σπουδαστήριον Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1955.

Ἀχμ. Ὀνειροκρ. = Ἀχμέτ, *Βιβλίον ὄνειροκριτικόν*. Drexel F., *Achmetis Oneirocriticon*. Λειψία 1925.

Ἀριστοφ. Βάτρ. = Ἀριστοφάνης, *Βάτραχοι*.

Ἀσσίζ. = Ἀσσίζαι τοῦ βασιλείου τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Κυπρου. Σάθας Κ., *Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη*, τ. 6, Βενετία 1877.

Γλωσσ. = *Corpus Glossariorum Latinorum*, τ. I-VII. Leipzig: Teubner, 1888-1921.

Διγ. Esc. = *Διγενὴς Ἀκρίτης*, παραλλ. Escorial, Ἀλεξίου Στ., *Βασίλειος Διγενὴς Ἀκρίτης καὶ τὸ ἄσμα τοῦ Ἀρμούρη*, Ἀθήνα 1985.

Διοσκ. ιατ., Ὑλ. ιατρ. = Διοσκορίδης ἰατρός, *Περὶ ὕλης ἰατρικῆς*

Δ. Κάσσ. = Δίων Κάσσιος

Edict. Diocl. = *Edictum Diocletianum*. Lauffer, S. (1971). *Diokletians Preisedikt*. Berlin: De Gruyter.

Εὐστ., Παρ. Ὀδ. = Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, *Παρεκβολαὶ εἰς τὴν Ὀμήρου Ὀδύσσεια*.

Θεόγν. Καν. = Θεόγνωστος, γραμματικός, *Κανόνες*.

Ἡρωδιαν. Π. ὀρθ. = Ἡρωδιανὸς γραμματικός, *Περὶ ὀρθογραφίας*

Ἡσύχ. = Ἡσύχιος, λεξικογράφος.

- Ἴω. Λυδ. Ρωμ. πολ. = Ἰωάννης Λυδός, *Περὶ ἀρχῶν τῆς Ρωμαίων πολιτείας*
 Μακρυγιάνν. Ἄπομν. = στρατηγὸς Ἰωάννης Μακρυγιάννης, *Ἀπομνημονεύματα* (Κείμε., εἰσαγ., σημ. Γ. Βλαχογιάννη), ἔκδ. β', τ. Α'-Β', ἔκδ. Βασιονάκης 1947.
- Μαχ. = Λεόντιος Μαχαιρᾶς, *Ἐξήγησις τῆς γλυκειᾶς χώρας Κύπρου*, Dawkins R.M., Oxford 1932.
- Ὅμ. = Ὅμηρος
 Ὅδ. = Ὀδύσσεια
 Σχ. = Σχόλια
- Παλατ. Ἀνθολ. = Παλατινὴ Ἀνθολογία.
 Πρόδρο. = Πτωχοπρόδρομος, Eideneier H., Ἡράκλειο 2012.
 Προκόπ. Ανέκδ. = Προκόπιος Καισαρεύς, *Ἀνέκδοτα*.
 SB = *Sammelbuch griechischer Urkunden aus Aegypten*, 26 τ. 1915-2006.
- Ὡρο. = Ὡρος γραμματικός, K. Alpers, "Das attizistische Lexikon des Oros" [*Sammlung griechischer und lateinischer Grammatiker* (SGLG) 4. Berlin: De Gruyter, 1981]: 194-260.
- Ὡρί. Ἐτυμ. = Ὡρίων, λεξικογράφος, *Περὶ ἐτυμολογιῶν*

B. Δευτερογενεῖς πηγές

- Ἄμαντος, Κ. 1917. «Κούταλι-κουτάλι». *Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον* 4 (Ἄθηνᾶ 29, παράρτ.): 15-16.
- Ἀνδριώτης, Ν.Π. 1983. *Ἐτυμολογικὸ λεξικὸ τῆς κοινῆς Νεοελληνικῆς*. Θεσσαλονίκη: ΙΝΣ.
- Andriotis, N.P. 1974. *Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Athanassakis, A. 1976. «Homeric kankanos and its modern Greek descendants». *TAPhA* 106: 1-9.
- Caratzas, S.C. 1958. *L'origine des dialectes néo-grecs de l'Italie Méridionale*. Paris: Les Belles Lettres.
- Chantraine, P. 1999. *Dictionnaire étymologique de la langue grecque: histoire des mots*. Paris: Klincksieck.
- Γεωργακάς, Δ. Γ. 1947/8: «Περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Σαρακατσαναίων καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν», *Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογρ. καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ* 14: 193-270.
- Γιαγκουλλῆς, Κ. Γ. 2014. *Θησαυρὸς τῆς μεσαιωνικῆς καὶ νεότερης Κυπριακῆς διαλέκτου. Ἐρμηνευτικὸς, ἐτυμολογικὸς, φρασεολογικὸς καὶ ονοματολογικὸς*. Βιβλιοθήκη Κυπρίων Λαϊκῶν Ποιητῶν 74. Λευκωσία.

- Δεινάκις, Σ. 1930. «Ἡ ἐξέλιξις τῆς ἔννοιαι τοῦ καίειν». *Ἀθηνᾶ* 42: 217-226.
- Dawkins R. M. 1932. *Leontios Makhairas, Recital concerning the Sweet Land of Cyprus entitled «Chronicle» edited with a Translation and Notes, A'-B'*. Oxford: Clarendon Press.
- Grégoire, H. 1937. «L'étymologie de 'caballus' ou de l'utilité du grec moderne». Στο *Études Horatiennes. Recueil publié en l'honneur du bimillénaire d'Horace* [Travaux de la Faculté de Philosophie et Lettres de l'Université de Bruxelles 7]. Paris: Belles Lettres, 81-95.
- Hesseling, D.C. 1903. «Zu den germanischen Elementen des Neugriechischen». *Byzantinische Zeitschrift* 12: 595- 600.
- Καραναστάσης, Α. 1984-1992 *Ιστορικὸν λεξικὸν τῶν ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων τῆς Κάτω Ἰταλίας*. Ἀθῆναι: Ἀκαδημία Ἀθηνῶν.
- Καραποτόσογλου, Κ. 1994. «Ετυμολογικὲς παρατηρήσεις στα Κατωϊταλικά». *Νεοελληνικὴ Διαλεκτολογία* 1: 162-180.
- Καραποτόσογλου, Κ. 2005. *Ετυμολογικὲς παρατηρήσεις στὰ κυπριακὰ ἰδιώματα*. Λευκωσία: Ἴδρυμα Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ'.
- Κυριακίδης, Σ. 1918 «Περὶ τῶν λέξεων 'μαγαζί' και 'μασκαράς'». *Λεξικογραφικὸν ἀρχεῖον* 5: 117-126.
- Κονομητῆς, Ν. 1998. «Ἐτυμολογικὰ τῆς Κυπριακῆς Διαλέκτου». *Λεξικογραφικὸν Δελτίον* 21: 5-17.
- Κουκουλῆς, Φ. 1924. Ἔκθεσις περὶ τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1919 τελεσθέντος διαγωνισμοῦ τῆς ἐν Ἀθήναις Γλωσσικῆς Ἐταιρείας». *Ἀθηνᾶ* 36: 254-281.
- Κυπρῆ, Θ.Δ. 1979. *Υλικά διὰ τὴν σύνταξιν Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς κυπριακῆς διαλέκτου. Μέρους Α' Γλωσσάριον Γεωργίου Λουκά* [Δημοσιεύματα τοῦ Κέντρου Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν Κύπρου VII]. Λευκωσία.
- Κυπρῆ, Θ.Δ. 1983. *Υλικά διὰ τὴν σύνταξιν Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς κυπριακῆς διαλέκτου. Μέρους Β' Γλωσσάριον Ξενοφῶντος Π. Φαρμακίδου* [Δημοσιεύματα τοῦ Κέντρου Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν Κύπρου IX]. Λευκωσία.
- Κυπρῆ, Θ.Δ. 1989. *Υλικά διὰ τὴν σύνταξιν Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς κυπριακῆς διαλέκτου. Μέρους Γ' Γλωσσάριον Ἰωάννου Ἐρωτοκρίτου* [Δημοσιεύματα τοῦ Κέντρου Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν Κύπρου XIV]. Λευκωσία.
- Masson, O. 1975. «Le mot Ἴνις, fille chez les poètes et dans les inscriptions». *REG* 88: 1-15.

- Μενάρδος, Σ. 1969. *Γλωσσικαὶ Μελέται* [Δημοσιεύματα τοῦ Κέντρου Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν Κύπρου III]. Λευκωσία.
- Μηνάς, Κ. 2014. «Σημειώσεις στη μελέτη της κυπριακῆς διαλέκτου». *Επετηρίς της Κυπριακῆς Εταιρείας Ἱστορικῶν Σπουδῶν* 11: 6-15.
- Montanari, F. 2013. *Σύγχρονο Λεξικό της Αρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσας* (επιμ. Ρεγκάκος Α. & Μαυρουδῆς Α.). Αθήνα: Παπαδήμας.
- Oehl, W. 1940. «Ags. mamor ‘Schlaf’ und Elementar-Paralleles» *Indogermanische Forschungen* 57: 2-24.
- Ειούτας, Π. 1978. *Κυπριακὴ λαογραφία τῶν ζῶων* [Δημοσιεύματα τοῦ Κέντρου Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν Κύπρου VI]. Λευκωσία.
- Παντελίδης, Χ. 1923. «Ἑτυμολογικὰ καὶ Φωνητικὰ». *Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον* 6: 116-124.
- Παντελίδης, Χ. 1929α. *Φωνητικὴ τῶν νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων Κύπρου, Δωδεκανήσου καὶ Ἰκαρίας*. Ἀθήναι.
- Παντελίδης, Χ. 1929β. «Βυζαντινὰ καὶ Νεοελληνικά». *Ἀθηνᾶ* 41: 36-46.
- Πανάρετος, Α. 1963. «Κυπριακὲς λέξεις». *Κυπριακαὶ Σπουδαὶ* 27: 153-177.
- Παπαγγέλου, Ρ. 2001. *Τὸ Κυπριακὸ ἰδίωμα. Μέγα κυπρο-ἑλληνο-ἀγγλικὸ (καὶ μὲ λατινικὴ ὀρολογία) λεξικό*. Ἀθήνα: Ἴωλλός.
- Παπαδόπουλος, Α. 1916. «Ἑτυμολογικὰ καὶ σημασιολογικά». *Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον* 3 (Ἀθηνᾶ 28, παράρτημα): 38-76.
- Πιλαβάκης, Κ. 1968. «Συμβολὴ στὴ μελέτη τῆς φωνητικῆς τοῦ κυπριακοῦ ἰδιώματος». *Κυπριακαὶ Σπουδαὶ* 32: 121-153.
- Rezasco, G. 1881. *Dizionario del linguaggio italiano storico ed amministrativo*. Firenze: Le Monnier.
- Rohlf, G. 1964². *Lexicon Graecanicum Italiae Inferioris*. Tübingen: Niemeyer.
- Σακελλάριος, Α.Α. 1891. *Τὰ Κυπριακά, ἤτοι γεωγραφία, ἱστορία καὶ γλῶσσα τῆς νήσου Κύπρου ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον*, τ. Β': *Ἡ ἐν Κύπρῳ γλῶσσα*. Ἀθήναι.
- Sandfeld, K. 1930. *Linguistique balkanique: Problèmes et résultats*. Paris: Société Linguistique de Paris.
- Shipp, G. 1979. *Modern Greek Evidence for the Ancient Greek vocabulary*. Sydney: Sydney University Press.

- Ταμασοκλής, Α.Κ. 1966. *Ετυμολογικό λεξιλόγιο τῆς κυπριακῆς διαλέκτου καὶ ἐν μέρει τῆς κοινῆς*. Ἀθήνα.
- Τσοπανάκης, Α. 1983. *Συμβολές στὴν ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας*, τ. Α'-Β'. Θεσσαλονίκη: ΙΝΣ.
- Φάβης, Β. 1939α. «Παλαιογραφικὰ καὶ κριτικὰ εἰς τὸν Ἡσύχιον». *Ἀθηνᾶ* 49: 3-48.
- Φάβης, Β. 1939β. «Μετάθεσις καὶ ἀντιμετάθεσις φθόγγων ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἐλληνικῇ γλώσσῃ μετ' ἀναφορᾶς εἰς τὴν ἀρχαίαν». *Λεξικογραφικὸν Δελτίον* 1: 89-142.
- Φιλήντας, Μ. 1924-1927. *Γλωσσογνωσία καὶ γλωσσογραφία ἐλληνική*, τ. Α'-Γ'. Ἀθήνα.
- Χατζηωάννου, Κ. 1996. *Ετυμολογικὸ λεξικὸ τῆς ὀμιλουμένης κυπριακῆς διαλέκτου*. Λευκωσία: Ταμασός.
- Χατζιδάκις, ΓΕ = Χατζιδάκις, Γ.Ν., *Γλωσσολογικαὶ ἔρευναι*, τ. Α', 1934 [ἀνατύπ. 1980] & τ. Β', 1977. Ἀθήναι: Ἀκαδημία Ἀθηνῶν.
- Χατζιδάκις, ΜΝΕ = Χατζιδάκις, Γ.Ν. *Μεσαιωνικὰ καὶ Νέα Ἑλληνικά*, τ. Α', 1905 & τ. Β', 1907. Ἀθήναι: Π. Δ. Σακελλάριος.
- Χατζιδάκις, Γ. 1913. «Ἐκθεσις τοῦ ὑπὸ τῆς Γλωσσικῆς Ἐταιρείας προσκληθέντος γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ 1912». *Ἀθηνᾶ* 25: 277-304.
- Χατζιδάκις, Γ. & Παπαδόπουλος, Α. 1929. «Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθῆναις Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας». *Ἀθηνᾶ* 41: 252-264.
- Χατζιδάκις, Γ., Φουρίκης, Α. & Ψάλτης, Σ. 1920. «Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθῆναις Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας». *Ἀθηνᾶ* 32: 194-214.
- Väänänen, V. 1967. *Introduction au latin vulgaire. Nouvelle édition revue et complétée d'une anthologie avec commentaires*. Paris: Klincksieck.

Γ. Συντομογραφίες Λεξικῶν

- Γλωσσ. Ερωτοκρ. = *Γλωσσάριον Ι. Ἐρωτοκρίτου*, βλ. Κυπρῆ (1989).
- Γλωσσ. Λουκ. = *Γλωσσάριον Γ. Λουκά*, βλ. Κυπρῆ (1979).
- Γλωσσ. Φαρμακ. = *Γλωσσάριον Ξ. Π. Φαρμακίδου*, βλ. Κυπρῆ (1983).
- Δουκ. = Carolus du Fresne, dominus Du Cange, *Glossarium ad Scriptores Mediae & Infimae Graecitatis*, τ. I-II. Lugdunum, 1688.

- Du Cange, *Lat.* = Du Cange, Ch. 1883-1887. *Glossarium mediae et infimae Latinitatis, editio nova aucta [...] a L. Favre*, τ. I-X. Paris (ἀνατύπ. Graz 1954).
- Dict. étym. lat.* = Ernout, A. & Meillet. *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, 4e éd. augmentée d'additions et de corrections nouvelles par Jacques André (1985). Paris: Klincksieck, 1985.
- GDLI* = *Grande Dizionario della lingua italiana*, Torino: UTET, τ. 1-25, 1961- 2002.
- LANE* = *Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς, τῆς τε κοινῶς ὀμιλουμένης καὶ τῶν ἰδιωμάτων*. Ἀθῆναι: Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, 1933-.
- Κριαρ.* = Κριαρᾶς, Ε., *Λεξικὸ τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς Δημοδους Γραμματείας 1100-1669*. Θεσσαλονίκη, 1968-.
- Κορ. Ἰτ.* = Κοραῆς Α., *Ἰτακτα, ἥγουν παντοδαπῶν εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν νέαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν αὐτοσχεδίων σημειώσεων, καὶ τινῶν ἄλλων ὑπομνημάτων, αὐτοσχεδῖος συναγωγῆς*, τ. 1-5, Παρίσι, 1828-1835.
- Μπαμπ.* = Μπαμπινιώτης Γ., *Λεξικὸ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλῶσσας, με σχόλια γιὰ τὴ σωστὴ χρῆση τῶν λέξεων*, Ἀθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας, 1998 [β' ἔκδ. 2005, γ' ἔκδ. 2008, δ' ἔκδ. 2012, ε' ἔκδ. 2019].
- Μπαμπ.*^{II} = Μπαμπινιώτης Γ., *Ετυμολογικὸ λεξικὸ τῆς νέας ἑλληνικῆς γλῶσσας*, Ἀθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας, 2009.
- LSJ* = Liddell, H.G. & Scott, R. (ἔκδ.) 1996. *A Greek-English Lexicon*, revised and augmented by Sir H.S. Jones. Oxford: Clarendon Press.
- Σοφοκλ.* = Sophocles, E.A. 1887. *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine periods (from B.C. 146 to A.D. 1100)*, τ. Α'-Β'. New York.